

ПРОБЛЕМАТИКА ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ПРАВОЗАХИСНОЇ ЖУРНАЛІСТИКИ

Світлана Брошкова,

канд. екон. наук, доцент,
завідувачка кафедри журналістики, реклами та медіакомунікацій
Одеського національного університету імені І. І. Мечникова
e-mail: ora2@ukr.net

Статтю присвячено висвітленню в засобах масової інформації теми захисту прав людини, а саме проблемам та перспективам розвитку правозахисної журналістики в Україні. Захист людини, дотримання основоположних принципів, що закріплені в Загальній декларації прав людини й основному Законі України, є основою свободи, справедливості та загального миру. Порушення засобами масової інформації широкого кола медіатем — від інтеграції та розвитку людини в суспільстві до чутливо-конфліктних тем, голосів людей із інвалідністю, похилого віку, вразливих груп населення тощо — свідчить про дотримання демократичних принципів держави, людиноцентризму та свободи слова.

Правозахисна чи адвокаційна журналістика — це журналістика участі, а журналіст — безпосередній учасник, який намагається захистити тих, хто опинився в складній ситуації через зміну самої ситуації, вирішення конфлікту та висловлення власної думки.

Ключові слова: права людини, правозахисна журналістика, свобода слова, ЗМІ, людиноцентризм.

Актуальність дослідження. Постановка проблеми та її зв'язок із науковими й практичними завданнями.

Життя людини — це найцінніший ресурс. Держава гарантує

кожному право на життя, гідність, недоторканність, свободу, повагу до його гідності, право на свободу думки й слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань, про що йдеться в другому розділі про «Права, свободи та обов'язки людини і громадянина» Конституції України.

«Права людини — це її можливості діяти певним чином або утримуватися від певних вчинків для забезпечення свого повноцінного існування, свого розвитку, задоволення власних потреб. Це певним чином її внормована свобода; певні її потреби чи інтереси; вимоги про надання певних благ, адресовані суспільству, державі, законодавству; певна форма існування моралі тощо» [12].

Сьогодні, за умов інтенсифікації соціальних процесів у суспільстві, соціо-економіко-екологічних конфліктів, слід акцентувати увагу на особистих (громадянських, політичних, економічних, соціальних, культурних та екологічних) правах і свободах, що забезпечують надання кожній людині права на безпечне життя, здоров'я, вільний доступ до інформації, права про стан довкілля, про якість харчових продуктів і предметів побуту тощо.

За даними репрезентативного дослідження Фонду «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва у співпраці з Центром прав людини ZMINA за підтримки Програми розвитку ООН (ПРООН) в Україні за 2020 рік щодо обізнаності українців, можна стверджувати, що саме є правами людини, чи дотримується цих прав держава та які права людини громадяни цінують найбільше, а які вважають менш важливими. Так, найбільш цінними для українців є: свобода — 83,9 % (що на 2,1 % менше, ніж у 2018 р.), справедливість — 72,5 %, безпека — 63,5 % та гідність — 60,4 %. Також до найбільш ціннісних належать право на життя — 80,2 % та право на соціальне забезпечення — 58,7 %. Рідше основними цінностями називають законслухняність (48%), порядок (48%) та матеріальну забезпеченість (47 %). Найменш

важливими для респондентів виявилися цінності моралі (43 %), патріотизму (38%) та толерантності (31 %) [13].

Це опитування виявило низку змін у порівнянні з попередніми роками, які викликані серед іншого глобальною кризою й пандемією. Серед позитивних тенденцій — більша готовність відстоювати свої права й толерантніше ставлення один до одного.

«За даними соціологічних опитувань, проведених на замовлення Центру прав людини ZMINA, більшість громадян України дізнаються про свої права зі ЗМІ. У 2020 році 54,5 % українців дізнавалися про права людини з телевізійних програм, з інтернет-сайтів — 38,2 %, з газет — 17 %, з обговорень на інтернет-форумах та в соціальних мережах — 13,2 %, з радіопередач — 12,1 %. Відповідно, якість журналістики з висвітлення тем, дотичних до прав людини, має значний вплив на поінформованість їхніх читачів про власні права. Чутливість, толерантність, людиноорієнтованість та інклюзивність у журналістських матеріалах, а також уникнення практик, які суперечать правам людини, сприяють розвитку стійкого та гуманного суспільства» [14].

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Дослідженнями питань щодо соціальної проблематики, захисту прав людини та дотримання журналістських стандартів у висвітленні чутливої тематики в ЗМІ займалися Т. Бондаренко, Л. Василик, П. Мірошниченко, К. Шендеровський та інші. У їхніх працях переважно бачимо акцент на проблемно-тематичних лініях, функціонально-змістових і комунікативних складниках спеціалізованих медіа в соціальній комунікації.

Мета дослідження полягає в посиленні чутливості ЗМІ до соціально вразливих категорій населення та захисту прав людини. Одним із рішень цього є висвітлення проблем та перспектив розвитку

правозахисної журналістики в Україні. Посилення ЗМІ до стандарту достовірності через якісну роботу із джерелами інформації, використання коректної термінології та підвищення показників власних журналістських матеріалів, що є найголовнішим у розвитку правозахисної журналістики.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Отримання населенням інформації щодо захисту прав людини, знання законодавчої бази щодо захисту його прав потребують широкої популяризації через засоби масової інформації. Проявом цієї тенденції є демократичні принципи прав та свобод, свобода слова, людиноцентризм.

Запит та різке зростання питомої ваги матеріалів до висвітлення проблем віку, статі / гендеру, релігії / віросповідання, свободи думки, сексизму, насилля, проблем дітей тощо потребує уваги, оскільки права людини пронизують усі сфери нашого життя.

Так, для розвитку правозахисної журналістики було б доцільним підвищити кількість та якість публікацій у медіа, де висвітлюються проблеми всіх вразливих верств населення (діти, підлітки, люди з інвалідністю, ув'язнені, люди похилого віку тощо), вживається коректна термінологія (відповідно до прав людини), дотримується баланс достовірності та відмежування суджень від фактів (стандарт відокремлення фактів), немає «мови ворожнечі», превалюють матеріали з власним аналізом (без передрукування офіційних пресрелізів органів влади). Слід зауважити, що теми з висвітлення проблем дітей та підлітків потребують дотримання більш етичних стандартів, оскільки це найбільш вразлива група населення.

Інститутом масової інформації у межах проекту «Практичний онлайн-курс з прав людини для медійників», який був реалізований Центром прав людини ZMINA за підтримки Фонду сприяння демократії посольства США в Україні з 18 по 24 жовтня 2021 року,

було проведено моніторинг 9 телеканалів та 10 онлайн сайтів (463 матеріали) за такими напрямками: право на справедливий суд; презумпція невинуватості; право на свободу та особисту недоторканність, де основною метою було виявити, наскільки висвітлюються проблеми перебування людей у психіатричних лікарнях, установах відбування покарання та слідчих ізоляторах; право на рівність: заборона дискримінації, увага приділялася виключно віку, інвалідності, релігії, національності, гендеру, расі; свобода совісті та релігії. Слід зауважити, що з усіх напрямів дослідження витримано рівень дотримання журналістських стандартів у достовірності, балансі й відокремленні фактів. Щодо емоційного забарвлення матеріалів, то позитивний характер носять матеріали про сексизм (80 %), право на свободу думки та віросповідання (52,5 %), а негативне забарвлення мають матеріали, дотичні до презумпції невинуватості (67 %) та дискримінації за ознакою нерегульованого перебування в Україні (68,4 %).

Результати моніторингу спонукають до роздумів щодо висвітлення новин про права людини в регіональних ЗМІ. Так, всеукраїнські (центральні) ЗМІ переважно орієнтуються на масову аудиторію, іноді без розуміння того, що в одному регіоні можуть бути одні проблеми, а в другому — інші. Регіональні ЗМІ цінні тим, що немовби «спілкуються» зі своєю аудиторією, чим викликають більшу довіру.

Так, стосовно публікацій щодо зазначеної тематики (а саме захисту прав людини та висвітлення інформації в регіональних ЗМІ), як рупори регіону було проаналізовано одеський новинний сайт «Думская.net», Українську Службу Інформації «УСІ.online» та новинний сайт «Таймер».

За запитом «права людини», «бездомні», «домашнє насилля» та «горе-матері» за 2021 рік на одеському новинному сайті «Думская.net» опубліковано 98 публікацій, із них найбільша кількість

стосується новин за темою домашнього насилля — 35, про проблеми дітей та підлітків — 24, про безпритульних людей — 29. Переважно матеріали не розкривають проблеми людей без житла, а просто згадують їх у інших інфоприводах: «Пожар на Трассе здоров'я: на Чкаловском пляже снова горели заброшенные домики ... Судя по всему, там обитали бездомные. В прошлом году конструкции горели три раза. Напомним, домики на этом участке частично снесли еще в январе 2019 года...» [8]. Слід звернути увагу на публікації, які викривають проблеми цієї соціальної групи, наприклад, відкриття пунктів обігріву, пунктів вакцинації, роботу благодійних фондів та волонтерів із допомоги отримання житла, документів тощо [1; 3; 4].

Так, на сайті Української Служби Інформації «УСІ.online» за 2021 рік (за пошуком) про вразливі категорії населення опубліковано 68 публікацій. Дослідивши їх, можна простежити цікаву періодичність матеріалів та особливості висвітлення тем щодо захисту прав людини. Значна кількість матеріалів розкриває проблеми психіатричних лікарень, умов утримання хворих людей, долю людей після виписки з лікарні. Також потребує уваги висвітлення проблем літніх людей, моніторингу стану геріатричних закладів (будинків літніх людей) [2; 5; 7; 9; 11]. Часом у матеріалах фігурують повідомлення про те, що саме батьки несуть відповідальність за публікації їхніх дітей у соціальних мережах [10].

За 2021 рік на новинному сайті «Таймер» (за пошуком) розміщено 4 матеріали про домашнє насилля, один із яких — інтерв'ю психологині про найголовніші проблеми з цієї теми [6].

Слід зазначити, що регіональними ЗМІ порушуються питання щодо прав людини, але матеріали носять переважно новинний характер, містять інформацію з офіційних пресрелізів органів влади, іноді без належного аналізу. Також, як і в моніторингові,

представленому Центром прав людини ZMINA, є використання некоректної термінології, що суперечить правам людини (наприклад, вживаються такі лексеми, як «злочинець», «цигани», «старі» тощо), мало інформації щодо утримання людей у місцях позбавлення волі, безпритульних та тимчасово переміщених осіб.

Висновки та перспективи дослідження.

Узагальнюючи вище зазначене, можна стверджувати, що проблема захисту прав людини є актуальною, а правозахисна журналістика, заснована на дотриманні журналістських стандартів, журналістської етики, охоплює широке коло медіатем: від інтеграції та розвитку людини в українському суспільстві — до чутливо-конфліктних тем в умовах війни, представлення голосів вразливих груп населення тощо.

«Журналіст тут не є стороннім спостерігачем, як у традиційних медіа, а бере активну участь у зміні ситуації чи вирішенні конфлікту, висловлює власну позицію, намагається захистити тих, до кого байдужі держава й суспільство. Безсторонність тут недоречна: це журналістика участі та співпричетності» [14].

Свобода, рівність та повага, гідність та справедливість є предметною частиною компетентності правозахисних журналістів, це інформаційний супровід змін у політиці, правозахисному активізмі, боротьбі за права вразливих груп населення.

Перспективами розвитку правозахисної журналістики в Україні мають бути збільшення показників власних авторських матеріалів, їхні ексклюзивність, персональність та включеність у ці зміни самих журналістів для правильної модерації діалогу між людиною, владою, правозахисниками та спільнотами. Відгуки різних людей, але рівних у правах, на засадах інклюзивності спільних інтересів, голосів, запитів, питань і проблем у журналістських матеріалах є головним у роботі правозахисного журналіста.

Література:

1. Во Львове открылся пункт вакцинации для бездомных. 2021, 26 грудня. URL: <https://dumskaya.net/news/vo-lvove-otkrylsya-punkt-vaktcinacii-dlya-bezdo-155768/> (дата звернення: 27.12.2020).
2. Душ без перегородок: представители омбудсмена проверили дом престарелых в Одесской области. 2021, 19 травня. URL: <https://usionline.com/dush-bez-peregorodok-predstaviteli-ombudsmena-proverili-dom-prestarelyh-v-odesskoj-oblasti/> (дата звернення: 14.12.2020).
3. Надежда Маркевич. На Куликовом поле установили пункт обогрева: тут будут поить и кормить бездомных (фото). 2021, 14 січня. URL: <https://dumskaya.net/news/na-kulikovom-pole-v-odesse-ustanovili-punkt-obog-134779/> (дата звернення: 20.12.2021).
4. На Куяльнике расселяют дом престарелых: волонтеры собирают деньги на покупку нового здания (фото). 2021, 21 березня. URL: <https://dumskaya.net/news/na-kuyalnike-rasselyayut-dom-prestarelyh-volonte-139337/> (дата звернення: 20.12.21).
5. Одесская область: что будет с «бывшими» пациентами психбольниц (фото). 2021, 14 червня. URL: <https://usionline.com/odesskaja-oblast-chto-budet-s-byvshimi-pacientami-psihbolnic-foto/> (дата звернення: 20.12.2021).
6. Дмитрий Остапов. Ольга Алексеева: «Отсутствие личных границ ведёт к психологическому насилию в семье». 2021, 29 грудня. URL: https://timer-odessa.net/intervyu/olga_alekseeva_otsutstvie_lichnih_granits_vedet_k_psihologicheskomu_nasiliyu_v_seme_939.html (дата звернення: 29.12.2021).
7. Оставленными на кладбище пациентами одесской психбольницы занялись полиция и омбудсмен (аудио). 2021, 10 червня. URL:

- <https://usionline.com/delom-ostavlennyh-na-kladbishhe-pacientov-odesskoj-psihbolnicy-zanjalis-policija-i-ombudsmen/> (дата звернення: 18.12.2021).
8. Пожар на Трассе здоровья: на Чкаловском пляже снова горели заброшенные домики. 2020, 28 серпня. URL: <https://dumskaya.net/news/pozhar-na-trasse-zdorovya-na-chkalovskom-plyazhe-124020/> (дата звернення: 15.12.2021).
 9. По-прежнему ужасные условия: за два года в одесской психбольнице не исправилась. 2021, 9 червня. URL: <https://usionline.com/po-prezhnemu-uzhasnye-uslovija-za-dva-goda-v-odesskoj-psihbolnice-ne-ispravilis-foto/> (дата звернення: 18.12.2021).
 10. Родители несут ответственность за публикации детей в соцсетях, — Денисова. 2021, 17 березня. URL: <https://usionline.com/roditeli-nesut-otvetstvennost-za-publikacii-detej-v-socsetjah-denisova/> (дата звернення: 16.12.2021).
 11. Тараканы, плесень и переполненные палаты: омбудсмен заглянул в психбольницу в Одесской области. 2021, 10 червня. URL: <https://usionline.com/tarakany-pleesen-i-perepolnennye-palaty-ombudsmen-zagljnul-v-psihbolnicu-v-odesskoj-oblasti-foto/> (дата звернення: 18.12.2021).
 12. Тетяна Коваль. Сучасна концепція прав людини як підґрунтя медіадіяльності в Україні. *Права людини та мас-медіа в Україні* : Збірник конспектів лекцій [Тексти] / Авт. кол. За ред. І. Виртосу, К. Шендеровського. Київ: Інститут журналістики КНУ ім. Тараса Шевченка. 2018. С. 9-15.
 13. Толерантніші й активніші в правозахисті: як українці сприймали права людини у 2020-му. 2020, 10 грудня. URL: <https://zmina.info/articles/bilsh-tolerantni-i-aktyvnishe-zahyshhayut-svoji-pravavstavlennya-ukrayincziv-do-prav-lyudyny-u-2020/> (дата звернення: 10.12.2021).

14. Надія Добрянська. Як медіа висвітлюють права людини у новинах. URL: <https://zmina.ua/content/uploads/sites/2/2022/01/yak-media-vysvitoyuyut-prava-lyudyny-monitoryng.pdf> (дата звернення: 21.12.2021).

УДК: 007:[342.732+070.133: 174]

DOI: <https://doi.org/10.18524/2308-3255.2021.27.251394>

Проблематика и перспективы развития правозащитной журналистики

Светлана Брошкова,

канд. экон. наук, доцент,

заведующая кафедрой журналистики, рекламы и медиакоммуникаций

Одесского национального университета имени И. И. Мечникова

e-mail: ora2@ukr.net

Статья посвящена освещению в средствах массовой информации защиты прав человека, а именно проблемам и перспективам развития правозащитной журналистики в Украине. Защита человека, соблюдение основополагающих принципов, закрепленных во Всеобщей декларации прав человека и Конституции Украины, являются основой свободы, справедливости и общего мира. Поднятие средствами массовой информации широкого круга медиатем — от интеграции и развития человека в обществе до чувствительно-конфликтных тем, голосов людей с инвалидностью, пожилых людей, уязвимых групп населения — свидетельствует о соблюдении демократических принципов государства, человекоцентризме и свободе слова.

Правозащитная или адвокатская журналистика — это журналистика участия, а журналист — непосредственный участник, пытающийся защитить тех, кто оказался в сложной ситуации, через изменения самой ситуации, разрешение конфликта и выражение собственного мнения.

Ключевые слова: права человека, правозащитная журналистика, свобода слова, СМИ, человекоцентризм.

**Problems and prospects for the development
of human rights journalism**

Svitlana Broshkova,

PhD (Economics), Docent,
Chief of the Journalism, Advertising and Media Communications Chair,
Odessa I. I. Mechnikov National University
e-mail: ora2@ukr.net

The article is devoted to media coverage of human rights protection, namely the problems and prospects for the development of human rights journalism in Ukraine. Human protection, adherence to the fundamental principles enshrined in the Universal Declaration of Human Rights and the Basic Law of Ukraine are the basis of freedom, justice and universal peace. Violation by the media of a wide range of media — from human integration and development in society to sensitive conflict issues, voices of people with disabilities, the elderly, vulnerable groups, etc. — shows adherence to democratic principles of statehood, humanism and freedom of speech.

Advocacy or advocacy journalism is participatory journalism, and the journalist is a direct participant who seeks to protect those who find themselves in a difficult situation by changing the situation itself, resolving the conflict, and expressing one's own opinion.

Today, with the intensification of social processes in society, socio-economic and environmental conflicts, emphasis should be placed on personal (civil, political, economic, social, cultural and environmental) rights and freedoms that ensure the right of everyone to a safe life, health, free access to information, the right to the state of the environment, the quality of food and household items, etc.

For the development of human rights journalism, it would be appropriate to increase the number and quality of publications in the media, which cover the problems of all vulnerable groups (children, adolescents, people

with disabilities, prisoners, women / men, gender, etc.), use correct terminology in accordance with human rights), the balance of authenticity and judgments from the facts is observed (the standard of separation of facts), the avoidance of hate speech, the materials of one's own analysis prevail (without reprinting official press releases of the authorities).

This study aims to increase the sensitivity of the media to socially vulnerable groups and the protection of human rights. One of the solutions to the problem is to highlight the problems and prospects for the development of human rights journalism in Ukraine. Strengthening the media to the standard of reliability through quality work with sources of information, the use of correct terminology and improving the performance of their own journalistic materials and is the most important in the development of human rights journalism.

Keywords: human rights, human rights journalism, freedom of speech, mass media, people-centeredness.

References:

1. Vo L'love otkrylsya punkt vaktinatsii dlya bezdomnykh (2021) [Vaccination point for the homeless opened in Lviv]. December 26. URL: <https://dumskaya.net/news/vo-lvove-otkrylsya-punkt-vaktinatcii-dlya-bezdo-155768/> (accessed: 27.12.2020) [In Russian].
2. Dush bez peregorodok: predstaviteli ombudsmena proverili dom prestarelykh v Odesskoy oblasti (2021) [Shower without partitions: representatives of the Ombudsman checked a nursing home in the Odessa region]. May 19. URL: <https://usionline.com/dush-bez-peregorodok-predstaviteli-ombudsmena-proverili-dom-prestarelyh-v-odesskoj-oblasti/> (accessed: 14.12.2020) [In Russian].
3. Nadezhda Markevich. Na Kulikovom pole ustanovili punkt obogreva: tut budut poit' i kormit' bezdomnykh [foto] [Nadezhda Markevich. A heating station has been installed on Kulikovo Pole: homeless people will be fed and watered here] (2021, January 14). URL: <https://dumskaya.net/news/na-kulikovom-pole-v-odesse-ustanovili-punkt-obog-134779/> (accessed: 20.12.2021) [In Russian].
4. Na Kuyal'nike rasselyayut dom prestarelykh: volontery sobirayut den'gi

- na pokupku novogo zdaniya [foto] [A nursing home is being settled on ЧКuyalnik: volunteers are raising money to buy a new building] (2021, March 21). URL: <https://dumskaya.net/news/na-kuyalnike-rasselyayut-dom-prestarelyh-volonte-139337/> (accessed: 20.12.2021) [In Russian].
5. Odesskaya oblast': chto budet s «byvshimi» patsiyentami psikhbol'nits [foto] [Odessa region: what will happen to the «former» patients of mental hospitals (photo)] (2021, January 14). URL: <https://usionline.com/odesskaja-oblast-chto-budet-s-byvshimi-pacientami-psihbolnic-foto/> (accessed: 20.12.2021) [In Russian].
 6. Dmitriy Ostapov, Ol'ga Alekseyeva: «Otsutstviye lichnykh granits vedot k psikhologicheskomu nasiliyu v sem'ye» (2021) [Dmitry Ostapov. Olga Alekseeva: «The lack of personal boundaries leads to psychological violence in the family»]. December 29. URL: https://timer-odessa.net/intervyu/olga_alekseeva_otsutstvie_lichnih_granits_vedet_k_psihologicheskomu_nasiliyu_v_seme_939.html (accessed: 29.12.2021) [In Russian].
 7. Ostavlennymi na kladbishche patsiyentami odesskoy psikhbol'nitsy zanyalis' politsiya i ombudsmen [audio] [The police and the Ombudsman took care of the patients left at the cemetery of the Odessa psychiatric hospital] (2021, July 10). URL: <https://usionline.com/delom-ostavlennyh-na-kladbishhe-pacientov-odesskoj-psihbolnicy-zanjalis-policiya-i-ombudsmen/> (accessed: 18.12.2021) [In Russian].
 8. Pozhar na Trasse zdorov'ya: na Chkalovskom plyazhe snova goreli zabroshennyye domiki (2020) [Fire on the Health Route: Abandoned houses burned again on Chkalovsky beach]. August 28. URL: <https://dumskaya.net/news/pozhar-na-trasse-zdorovya-na-chkalovskom-plyazhe-124020/> (accessed: 15.12.2021) [In Russian].
 9. Po-prezhnemu uzhasnyye usloviya: za dva goda v odesskoy psikhbol'nitse ne ispravilis' (2021) [Still terrible conditions: two years in the Odessa psychiatric hospital did not improve]. July 9. URL: <https://usionline.com/po-prezhnemu-uzhasnye-usloviya-za-dva-goda-v-odesskoj-psihbolnice-ne-ispravilis-foto/> (accessed: 18.12.2021) [In Russian].
 10. Roditeli nesut otvetstvennost' za publikatsii detey v sotssetyakh, — Denisova (2021) [Parents are responsible for the publication of children in social

- networks — Denisova]. March 17. URL: <https://usionline.com/roditeli-nesut-otvetstvennost-za-publikacii-detej-v-socsetjah-denisova/> (accessed: 16.12.2021) [In Russian].
11. Tarakany, plesen' i perepolnennyye palaty: ombudsmen zaglyanul v psikhbol'nitsu v Odesskoy oblasti (2021) [Cockroaches, mold and overcrowded wards: Ombudsman visits psychiatric hospital in Odessa region]. June 10. URL: <https://usionline.com/tarakany-plesen-i-perepolnennyye-palaty-ombudsmen-zagljanul-v-psihbolnicu-v-odesskoj-oblasti-foto/> (accessed: 18.12.2021) [In Russian].
12. Koval', T. (2018) Suchasna kontseptsíya prav lyudini yak pídgruntya mediadíyal'ností v Ukraíni [Modern concept of human rights as a basis for media activity in Ukraine]. *Prava lyudini ta mas-media v Ukraíni : Zbírnik konspektív leksíy* [Teksti]. Kii'v. pp. 9–15 [In Ukrainian].
13. Tolerantníshí i aktivníshí v pravozakhístí: yak ukraínsí spriymali prava lyudini u 2020-mu (2020) [More tolerant and active in human rights protection: how Ukrainians perceived human rights in 2020]. December 10. URL: <https://zmina.info/articles/bilsh-tolerantni-i-aktyvnishe-zahyshhayut-svoyi-prava-stavlennya-ukrayincziv-do-prav-lyudyny-u-2020/> (accessed: 10.12.2021) [In Ukrainian].
14. Dobryans'ka, N. (2021) Yak media visvítlyuyut' prava lyudini u novinakh [How the media covers human rights in the news]. URL: <https://zmina.ua/content/uploads/sites/2/2022/01/yak-media-vysvitoyuyut-prava-lyudyny-monitoring.pdf> (accessed: 10.12.2021) [In Ukrainian].